

БЕДНОСТ И КАЧЕСТВО НА ЖИВОТ: НЕРАВЕНСТВА В ЕВРОПЕЙСКИЯ КОНТЕКСТ

Валентина Златанова, Институт по социология при БАН

Анализът е направен за 8 страни в Европа – България, Русия, Румъния, Полша, Словения, Испания, Германия и Белгия. Данните са от Европейското социално изследване проведено през 2007 г., в което за пръв път участва и нашата страна. Изборът на страните следва следната логика: 3 развити европейски страни – стари членове на ЕС, 2 централно-европейски страни, членове на бившия социалистически лагер, 2 новоприсъединили се към ЕС и Русия.

Трудностите и проблемите, съпътстващи прехода у нас са изключително тежко бреме, което обяснява общо негативните субективни оценки, нагласи и очаквания на българите. По отношение на минали периоди респондентите виждат днешното си състояние определено като по-неблагоприятно. Така един много голям дял от изследваните лица у нас считат, че “животът се влошава, вместо да се подобрява” (84,7%), с което заемаме първо място сред посочените страни. (граф.1). Тук се очертава крайна неудовлетвореност от постигнатото от началото на промените. Изобщо може да се каже, че българите се чувстват най-ощетени и неудовлетворени в сравнение с другите. Сравнявайки тежкото си ежедневно битие, те с умиление си спомнят за периода на отминалата социална осигуреност и гарантирана заетост, за държавната социална политика в областта на доходите, която обезпечаваше равенство и “безплатни” социални услуги в областта на здравеопазването и образованието. Правителството трябва да предприеме мерки, за да намали различията в доходите – за това се обявяват близо $\frac{3}{4}$ от анкетираните у нас. За сравнение, този дял в Германия е 64,3%, в Белгия – 68,2%.

Бедност и неудовлетвореност от живота на микроиво

Приблизително половината от изследваните лица у нас (42,7%) изпитват неудовлетвореност от живота. Има натрупано недоволство от микроикономическите следствия на осъществените промени и доминира песимистичният тон. По този показател сме на първо място сред посочените страни. Само за сравнение, в Белгия този дял е 7,3%, в Испания – 5,3% и т.н. (граф.2). Това е на първо място неудовлетвореност от начина, по който се е развивала житейската кариера на респондентите. Приблизително 40% от тях у нас изказват такова мнение – отново на първо място пред Русия, Румъния и т.н. В Белгия този относителен дял е 7%, в Испания – 4,4%, в Словения – 6,4% (граф.3).

Болшинството от изследваните лица у нас (58,1%) са неудовлетворени по-специално от жизнения стандарт, материалното положение. По този показател също сме крайно критични - на първо място сред посочените страни (граф.4). В контекста на това международно сравнение българите се оказват в дъното на скалите за удовлетвореност по индексите на благосъстояние. За сравнение, в Белгия аналогичният дял е 8%, в Испания - 7,7%, в Румъния - 29,4%, в Полша - 21,7% в Словения – 15,1% и т.н. Повече от ¼ от отговорилите лица у нас отбелязват, че живеят по-скоро “ден за ден” (граф.5). Доходите не са достатъчни, за да спестяват за “стари години” – по-малко от 1/3 си го позволяват срещу 69% в Белгия, 64,1% в Германия и приблизително половината от отговорилите лица в Испания и Словения (граф.6). Затова и повече от половината анкетирувани у нас отбелязват, че се безпокоят, “че доходите им на стари години няма да са достатъчни” - срещу 28,5% в Белгия, 37,4% в Германия, 39,1% в Испания, 37,4% в Словения, 36,2% в Румъния. (граф.7). Това е свързано и със силни притеснения, че няма да могат да се пенсионират на възраст, на която биха искали, поради страха от съкращения и безработица – за всеки 4-ти от изследваните лица от националната извадка – срещу 6,8% в Белгия, 5,1% в Испания, 13,2% в Словения, 15,7% в Полша, едва 7,8% в Румъния и 12,4% в Русия (граф.8). Въпреки общите познати характеристики – по-възрастните, живеещите в малките населени места и по-ниско образованите по-често да изказват неудовлетвореност от материалния стандарт, картината като цяло показва силно критично недоволство от неуспеха на реформите и от икономическата криза.

Логично е с тези доходи респондентите да изпитват сериозни затруднения да посрещат своите нужди. По този показател сме на първо място сред посочените страни. 38,6% от изследваните лица у нас трудно свързват двата края – срещу 4,5% в Белгия, 4,9% в Германия, 2,7% в Испания, 2,5% в Словения, 3,2% в Полша и по около 1/4 в Румъния и Русия (граф.9). Още повече, че мнозинството посочва, че трудно може да намери “пари назаем”. Че “лесно и много лесно” могат да намерят пари назаем са посочили едва 12,8% или приблизително 1 от всеки 10 анкетирувани у нас. И тук ситуацията е по-добра в другите изследвани страни (граф.10). Проблемът е, че за един много дълъг период – от 1994, и особено от 1999 г. насам, неблагоприятните тенденции в икономическото положение у нас се задълбочават като подлагат на изпитание една значителна част от населението.

Социални мрежи и качество на живот

Самооценката на 41% от респондентите у нас е, че като цяло животът им “се доближава до това, което те биха искали да бъде”. Съгласни и напълно съгласни с това са в Испания е 68,4%, в Германия 67,7%, в Белгия – 65,9% Словения – 64,9%, в Полша – 48,9, в

Румъния 45,3%, в Русия – 31%. Т.е., с изключение на Русия (от посочените европейски страни), няма по-нисък относителен дял на реализация на очакванията от този на отговорилите в нашата страна. Макар, че мнозинството от изследваните лица в посочените страни обичат да планират и да са подготвени за бъдещето, могат да решават свободно как да живеят около 2/3 в България, Русия и Румъния (срещу от 3/4 в Полша, Испания и Германия до 4/5 в Белгия и Словения. Защото когато “нещата в живота се объркат, е необходимо много време за възстановяване” (граф. 11). От данните се вижда, че това е валидно за около половината от анкетиранията лица у нас (най-висок относителен дял сред посочените страни). За сравнение това се отнася за приблизително за 1/4 (в Русия, Румъния, Испания, Германия и Белгия) до 1/3 от изследваните (в Полша и Словения). В тази критична посока е оценката за развитието на нещата от гледна точка на оптимизма за бъдещето. За около 30% от респондентите у нас (най-висок относителен дял) е трудно да бъдат оптимисти (срещу 5,1% в Испания, 9,1% в Полша, 9,2% в Словения, 9,9% в Румъния, 11,9% в Германия, 12,8% в Белгия и 15% в Русия). Скептицизмът идва от бедността, несигурността, неудовлетвореността от работата и начина на живот.

Социално-психологически характеристики на начина на живот

Бедността, несигурността, напрежението рефлектират върху начина на живот.

Това показва, че условията на живот провокират песимизъм и нихилизъм, и по-често лошо настроение.

Ежедневната икономическа несигурност си казва думата и затова през повечето време са се “чувствали спокойни” едва 1/3 от изследваните лица в България – най-нисък относителен дял сред отбелязаните страни. Тази “българска изключителност” – усещането, че днес сме твърде оцетени и губещи в по-голяма или значително по-голяма степен спрямо другите страни, в т.ч и посткомунистическите, се потвърждава и в други изследвания.¹

Важен въпрос за удовлетвореността от живота е темата за трудовите доходи и съответствието им на усилията в процеса на работа. Едва около 1/3 от респондентите у нас считат, че има съответствие между усилия, квалификация и парично възнаграждение. Този дял е доста по-нисък в Русия, Румъния и Полша, където доволните са 1/5-та от изследваните лица. Затова пък в останалите страни техният дял е от приблизително половината (Словения, Испания, Германия) до приблизително 2/3-ти в Белгия (граф.12).

Според данните от изследването от 1/4 до 1/3 са били безработни по някое време. С изключение на Русия и Испания, в останалите наблюдавани страни за период по-дълъг от 12

¹ Вж по този въпрос Тилкиджиев 2002: 355-357

месеца са били безработни повече от половината от изследваните лица. Безработни през последните 5 години са били повече от половината от анкетираниите в България, Русия, Румъния, Полша, Словения и Германия и по-малко от половината от респондентите в Испания и Белгия.

Вероятност да останат без работа през следващите 12 месеца грози (според тяхното мнение) от 1/5 до 1/4 от изследваните лица в България, Русия, Румъния и Полша. Тази възможност е незначителна за анкетираниите в Белгия (9,8%), Испания (12,2%), Германия (13,6%) и Словения (17,1%) . В това отношение са важни перспективите, свързани с повишаване или смяна на квалификацията, което дава нови възможности за намиране на работа и развитие на професионалната кариера. Затова е обезпокоително, че само 1 от 10 изследвани лица са посочили участие в курс за квалификация през последните 12 месеца. Този относителен дял е най-нисък за България в сравнение с останалите разглеждани страни и е съизмерим с аналогичния в Румъния. Така например в Белгия, Германия и Словения анкетираниите, които са участвали в курс за квалификация са близо 3 пъти повече, в Полша и Испания – 2 пъти повече и т.н. Във връзка с изследването връзката между благосъстоянието и качеството на живот един универсален измерител на удовлетвореността е доколко човек се чувства и може да каже, че е щастлив. Данните от изследването показват, че у нас анкетираниите, които са заявили, че не са щастливи, са най-много в сравнение с останалите страни (близо 1/3. (!). За мярка служат страните, които е видно от анализа, че посочват най-често резултати, близки до нашите: Русия и Румъния, където този относителен дял е приблизително около 1/5. В Полша и Германия едва 1 от 10 посочва, че не е щастлив, в Словения (7,4%), Испания (3,7%) и Белгия (3,9%). (графика 13)

От направения анализ е видно, че бедността е в тясна връзка с удовлетвореността от живота. Данните за България в сравнение с останалите страни показват, че българинът заема доста неблагоприятни позиции в огледалото на европейското социално изследване. Разбира се тук става дума за субективни оценки, но тяхната критичност не може да не впечатлява със своята крайност по много от показателите за удовлетвореност и качество на живот в сравнение дори с останалите страни от ЕС по отношение:

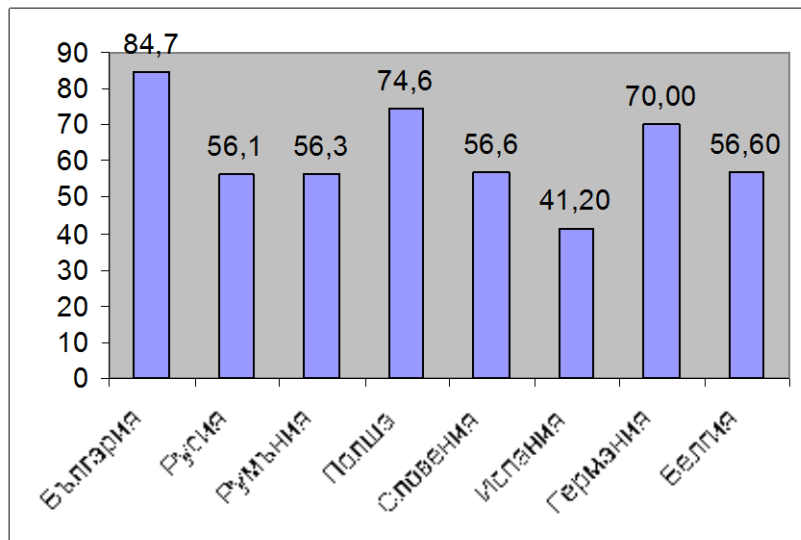
- Лошото икономическо положение на домакинството
- Бедността и неравенството в доходите;
- Удовлетвореността от живота.

Макар и в повечето случаи отговорите да са стратифицирани, т.е. да имат очертани възрастови, образователни и други различия, са необходими по-задълбочени изследвания, които да дадат отговор на много въпроси, които поставя анализът като например защо

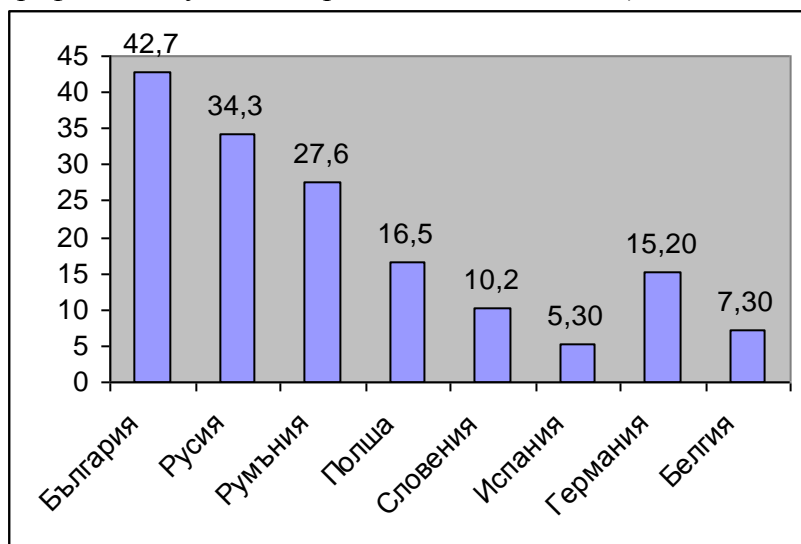
българинът е толкова критичен към собственото си положение, защо е толкова нещастен и недоволен в сравнение с другите нации и т.н.

Приложение

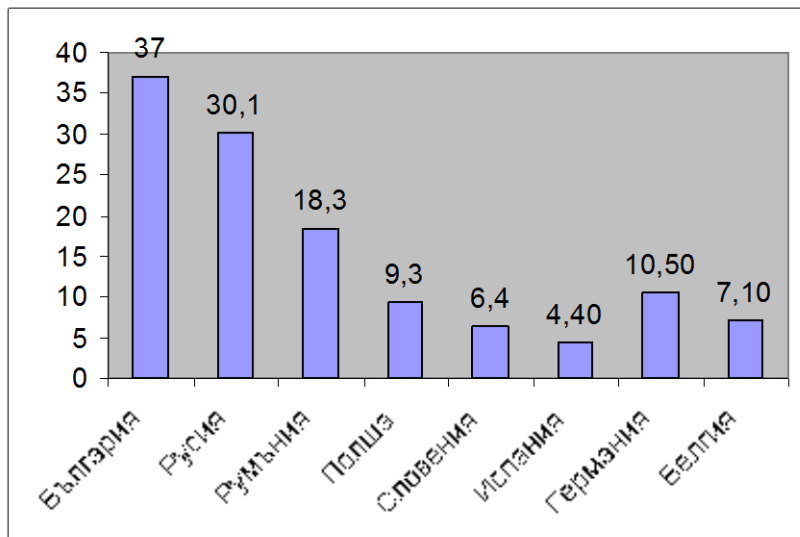
Графика 1. Животът на много хора се влошава, вместо да се подобрява (в %)

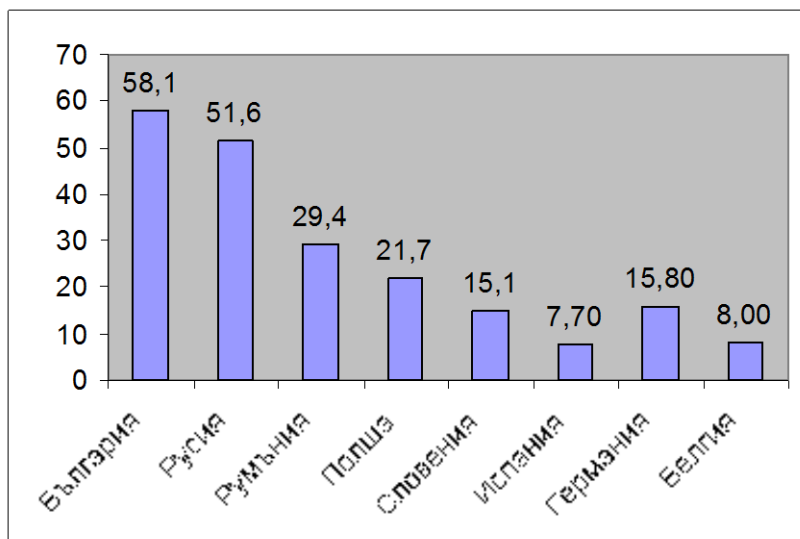
Графика 2. Неудовлетвореност от живота (в %)

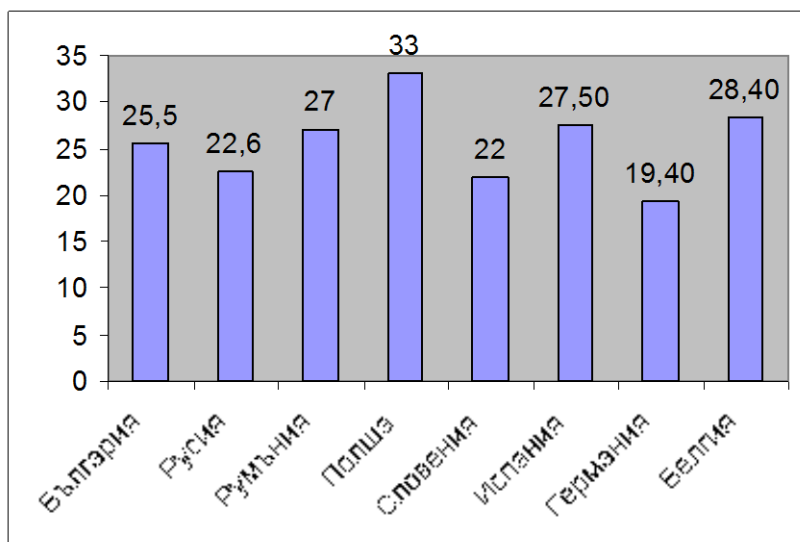
Графика 3. Неудовлетворен/а съм от това как се развива живота ми досега

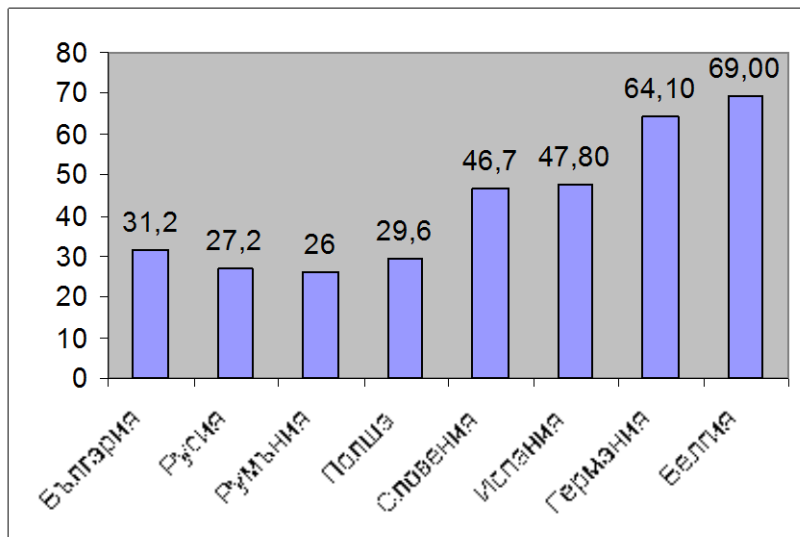
Графика 4. Неудовлетворен/а съм от жизнения стандарт, материалното положение (в %)

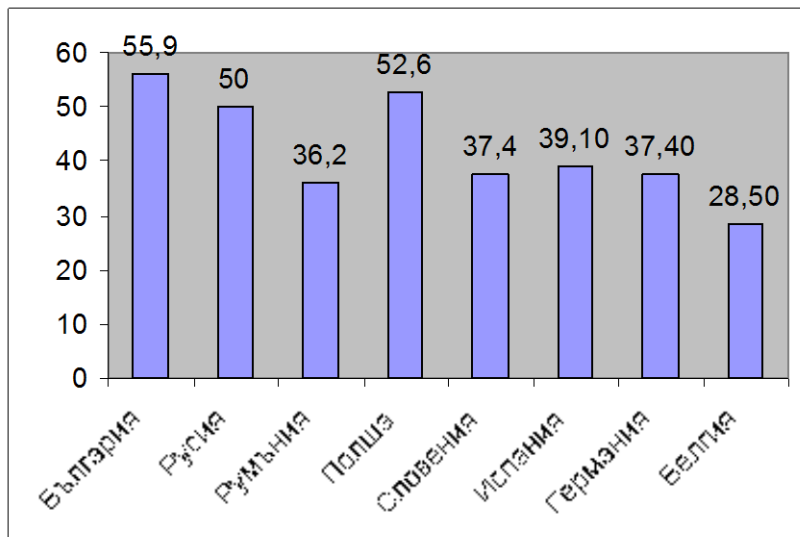
Графика 5. По-скоро живея “ден за ден”

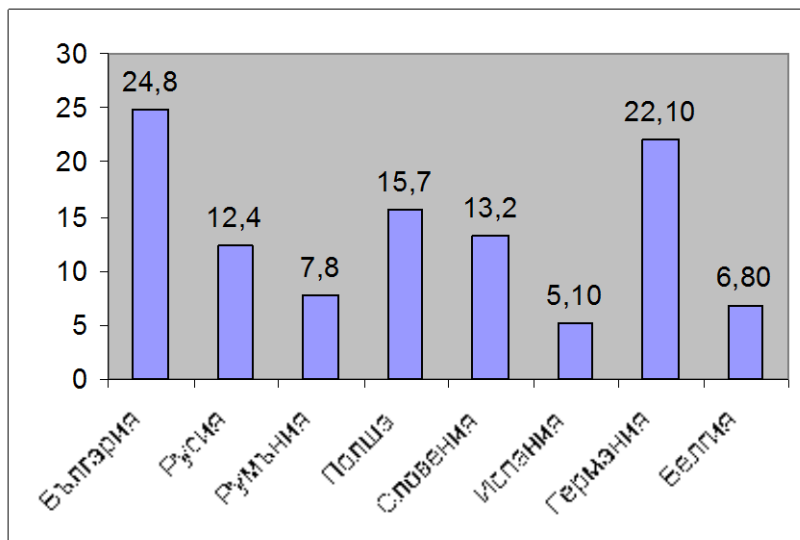
Графика 6. Спестявам за стари години (в %)

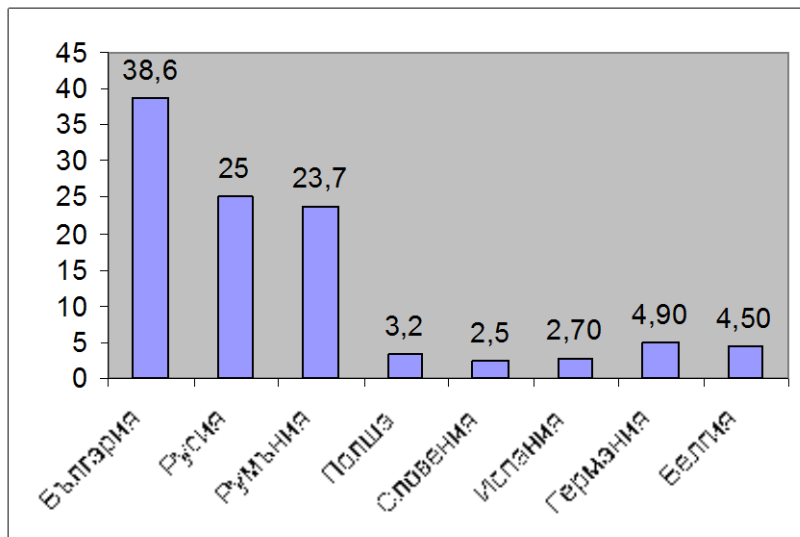
Графика 7. Безпокоя се, че доходите на стари години няма да са достатъчни (в %)

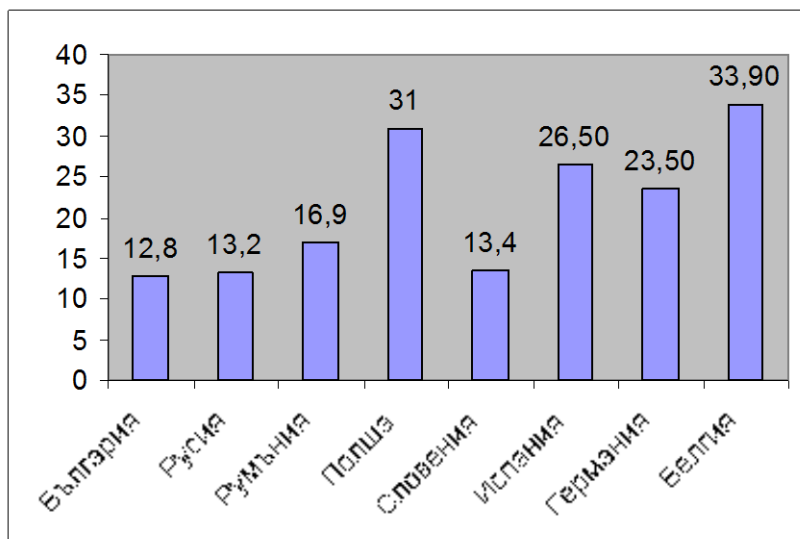
Графика 8. Много се притеснявам, че няма да мога да се пенсионирам на възрастта, на която искам (в %)

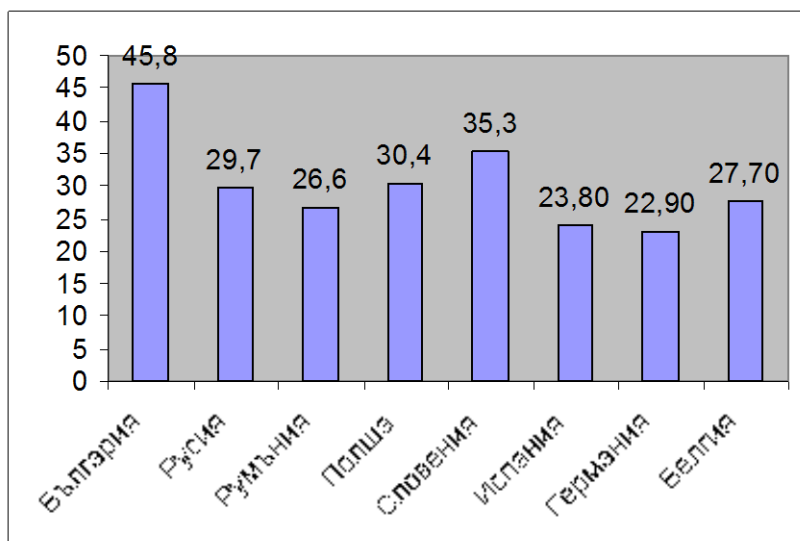
Графика 9. Семейството изпитва сериозни финансови затруднения

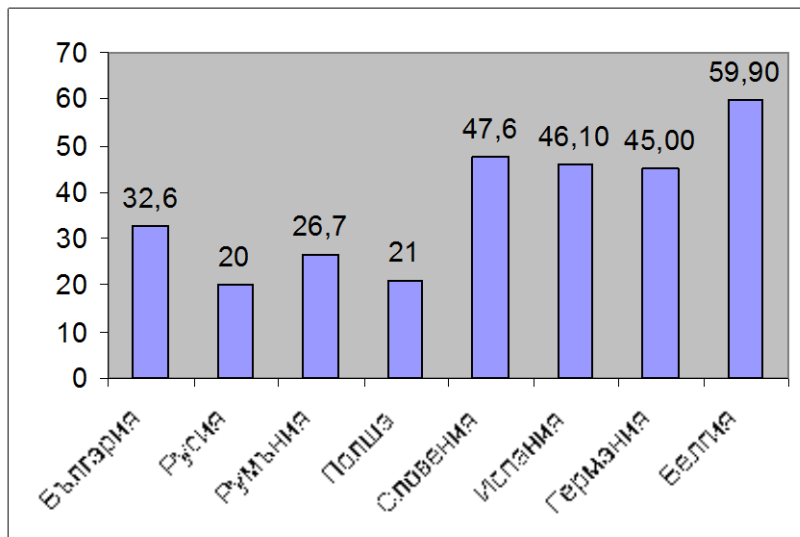
Графика 10. Лесно можем да намерим пари назаем в случай на нужда (в %)

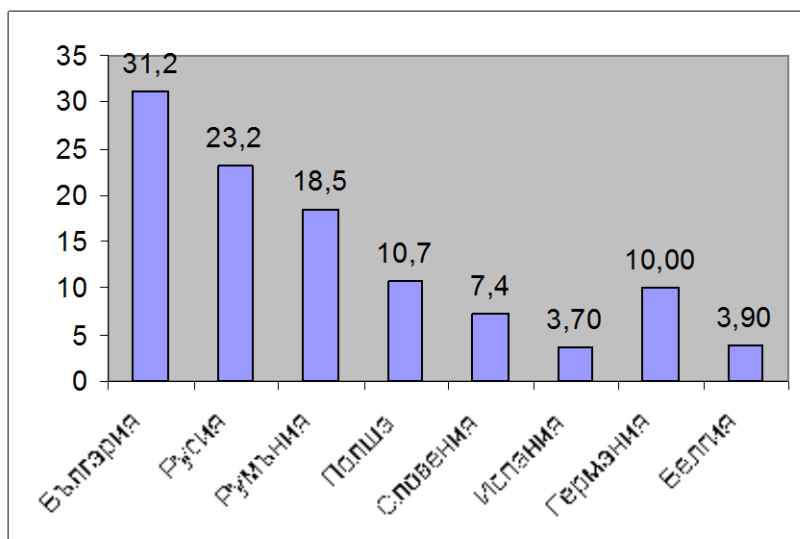
Графика 11. Когато нещата се объркат ми трябва много време за да се възстановя (в %)

Графика 12. Получавам подходящо възнаграждение за усилията

Графика.13. Не съм щастлив/а

Литература

Тилкиджиев, Н . 2002. *Средна класа и социална стратификация*. ИК ЛИК София